

Ks. ANTONI BARTOSZEK

Życiem otulana śmierć

Dnia 6 X 2004 r. odbyła się na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie Ogólnopolska Konferencja pod hasłem: „Życiem otulana śmierć. Duchowe wartości oraz moralne przesłanie posługi hospicyjnej i opieki paliatywnej”. Konferencja została zorganizowana przez Caritas w Polsce, ze szczególnym zaangażowaniem dyrektora Caritas Płockiej, ks. dr. Jerzego Zająca, przewodniczącego Komisji Zdrowia Caritas Polskiej. Współorganizatorami był Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Konferencja wpisała się w obchody 60. Tygodnia Miłosierdzia zorganizowanego w dniach 3–9 X 2004 r. przez Komisję Charytatywną Episkopatu Polski oraz Caritas w Polsce. Założeniem 60. Tydzień Miłosierdzia, obchodzonego pod hasłem: „Życiem otulana śmierć. Naśladować Chrystusa w posłudze hospicyjno-paliatywnej” było przybliżenie filozofii hospicyjnej społeczeństwu i Kościołowi. Z tego względu celem konferencji było wydobyć – poprzez interdyscyplinarną refleksję naukową – duchowych i moralnych wartości ruchu hospicyjnego oraz opieki paliatywnej. W konferencji uczestniczyli przedstawiciele władz państwowych, wojewódzkich i samorządowych, dyrektorzy diecezjalnych placówek Caritas, osoby w różnorodny sposób zaangażowane w działalność hospicjów i opieki paliatywnej oraz liczna grupa studentów.

Uczestników konferencji przywitał przewodniczący Caritas Polskiej ks. Adam Dereń. Następnie głos zabrał rektor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, ks. prof. dr hab. Roman Bartnicki. Nawiązując do hasła konferencji, stwierdził, iż słowa „Życiem otulana śmierć” wskazują na istotę opieki nad terminalnie chorymi. Rodzina chorego, zespół hospicyjny, wspólnota Kościoła oraz całe społeczeństwo są powołane do tego, aby otulić płaszczem miłości oraz fachowej medycznej pomocy osoby odchodzące. Idea towarzyszenia umierającym stanowi bowiem istotny element filozofii hospicyjnej. Następnie Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski, ks. abp Józef Michalik, w słowie wprowadzającym zwrócił uwagę na fakt, iż zarówno konferencja, jak i Tydzień Miłosierdzia wpisują się w całoroczny program duszpasterski realizowany w Kościele w Polsce. „Naśladować Chrystusa”, hasło programu duszpasterskiego na 2004 r., jest w sposób szczególnie urzeczywistniane w posłudze nad terminalnie chorymi. Ks. Arcybiskup podkreślił, iż hospicjum i opieka paliatywna są szczególnie uprzywilejowanymi wspólnotami, w których każdy, służący człowiekowi ciężko choremu, może naśladować Jezusa, Lekarza ludzkich ciał i dusz.

Konferencja składała się z dwóch sesji, prowadzonych przez dr Jadwigę Pyszkowską ze Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach oraz ks. prof. dr hab. Jarosława Korala z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Sesję pierwszą, zatytułowaną: „Odkryć życie – otulić życie – bronić życia”, rozpoczął prof. Wojciech Falkowski, rektor mieszczącego się w Londynie Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie. Prof. Falkowski przedstawił postać Cecyli Saunders,

twórczyni współczesnego ruchu hospicyjnego. W swoim wystąpieniu, mającym charakter osobistego świadectwa wypływającego z jego spotkań z założycielką hospicjum, Rektor wskazał na głęboką przyjaźń pani Saunders z Dawidem Taśmą, Polakiem żydowskiego pochodzenia, jako na jedno z istotnych doświadczeń, które znalazło się u korzeni ruchu hospicyjnego. Długie rozmowy C. Saunders z umierającym w 1948 r. Dawidem zrodziły bowiem myśl o tym, iż potrzebne jest stworzenie w społeczeństwie miejsca i wspólnoty, w których ludzie terminalnie chorzy mogliby odejść w sposób godny, doświadczając ulgi w cierpieniu oraz miłości ze strony otoczenia. Prof. Falkowski przywołał symboliczny akt ofiarowania przez Dawida Taśmę pani C. Saunders 500 funtów brytyjskich, jedynego majątku jaki posiadała, z przeznaczeniem na „okno w jej domu”, przeznaczonym dla ludzi ciężko chorych, potrzebujących wszechstronnej opieki i wsparcia.

Po tych historycznych refleksjach wystąpiła prof. dr hab. Krystyna de Walden-Gałuszko z Akademii Medycznej w Gdańsku, krajowy konsultant w dziedzinie medycyny paliatywnej, prezentując referat zatytułowany: „Stan opieki paliatywnej w Polsce oraz zaangażowanie Kościoła w jej rozwój”. Prof. de Walden-Gałuszko podała, iż obecnie w Polsce opieka paliatywno-hospicyjna jest realizowana w 439 jednostkach; w tym jest 129 placówek stacjonarnych, 150 zespołów opieki domowej oraz 160 poradni medycyny paliatywnej. Profesor zauważyła, iż pomimo znaczącego rozwoju opieki paliatywnej w Polsce, liczba placówek jest wysoce niewystarczająca w stosunku do potrzeb, co sprawia, że opieką obejmuje się ok. 50% chorych umierających. Krystyna de Walden-Gałuszko wskazała także na istotny wkład Kościoła zarówno w powstanie ruchu hospicyjnego w Polsce, jak i w aktualny rozwój opieki paliatywnej. Wspomniała między innymi o działalności w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku grupy synodalnej w Krakowie, w ramach której podejmowano domową opiekę nad ludźmi przewlekle chorymi. Przywołała także postać ks. Eugeniusza Dutkiewicza, który na przełomie 1983/84 r. zapoczątkował nową formę pomocy umierającym w domu, realizowaną na zasadzie wolontariatu. Działania ks. Dutkiewicza dały silny impuls do zakładania wielu placówek posługujących chorym, działających w ramach wspólnot Kościoła, przy kierownictwem lub bardzo czynnym udziale księży. Pani Profesor podała, iż w chwili obecnej działa przy kościołach 12 hospicjów stacjonarnych, w tym 7 to ośrodki Caritas, oraz 37 zespołów hospicyjnych domowych, wśród których 30 to ośrodki Caritas. Poza działalnością czysto „organizacyjną” Kościół od początku i w chwili obecnej pełni funkcję formacyjną, kształtując postawy personelu medycznego przez czynny udział kapelanów hospicyjnych w zebraniach zespołu, organizacji rekolekcji, dni skupienia oraz pielgrzymek. Dla samych chorych oraz dla zespołów hospicyjno-paliatywnych duszpasterska rola Kościoła ma szczególne znaczenie.

Po analizach historyczno-socjologicznych, prezentujących istotę opieki hospicyjno-paliatywnej, z referatem: „Wartość życia ludzkiego i jego ochrona w kontekście współczesnych” wystąpił ks. prof. dr hab. Henryk Skorowski, dziekan Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych UKSW, przedstawiając antropologiczno-moralny fundament działań odnoszących się do ludzkiego życia, a zatem także tych realizowanych w ramach opieki nad terminalnie chorymi. Na wstępie swego wystąpienia wskazał na współczesne zagrożenia dla ludzkiego życia, grupując je w dwa zasadnicze typy: bezpośrednie niszczenie życia człowieka (np. zabójstwa, ludobójstwa, samobójstwa) oraz działania nie mające charakteru bezpośredniego niszczenia życia, ale wprowadzające istotny czynnik jego zagrożenia (np. nieludzkie warunki pracy). Następnie Prelegent przedstawił życie ludzkie ja-

ko podstawową wartość człowieka. Szczególna wartość ludzkiego życia wpływa z faktu, iż jest to życie osoby, charakteryzujące się wymiarem duchowym. Godność życia wynika również z faktu, iż jest ono ofiarowane człowiekowi przez Boga; jest darem, dzięki któremu Bóg udziela coś z siebie stworzeniu. Z prawdy o szczególnej godności ludzkiego życia wypływa zasada nietykalności i nienaruszalności życia. Wszelkie formy godzenia w samo życie wychodzą zatem poza sferę działań etycznie dobrych. Spośród wielu form godzenia w życie ks. prof. Skorowski szerzej omówił problem eutanazji. Choć eutanazji nie towarzyszy uczucie nienawiści, lecz intencją jej podejmowania jest współczucie i pragnienie udzielania pomocy, to jednak, z racji tego, iż życie ludzkie jest nietykalne, zaś prawdziwa miłość polega na afirmacji całego człowieka, a więc także z nim związanego ludzkiego życia, należy stwierdzić – podkreślił prelegent, powołując się na encyklikę *Evangelium vitae* – iż eutanazja jest poważnym naruszeniem Prawa Bożego jako moralnie niedopuszczalne dobrowolne zabójstwo osoby ludzkiej.

Drugą sesję zatytułowaną „Ukazać piękno życia – poznać głębię życia – wspierać życie” rozpoczęło wystąpienie prof. dr. hab. Jana Wiktora Sienkiewicza z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego pt. „Znaczenie *Cyklad Chryzologicznych* Mariana Bohusza-Szyszki w Hospicjum św. Krzysztofa w Londynie”. Profesor jako historyk sztuki omówił galerię obrazów polskiego malarza Bohusza-Szyszki, męża Cecily Saunders, znajdującą się na ścianach poszczególnych pomieszczeń Hospicjum św. Krzysztofa. Wśród wielu obrazów artysty zamieszczonych w hospicjum szczególne znaczenie mają obrazy o tematyce religijnej. W nowoczesnej kaplicy hospicyjnej znajduje się jako główny element dekoracyjny tryptyk „Narodzenie–Ukrzyżowanie–Zmartwychwstanie”, ilustrujący w symbolicznym skrócie życie Chrystusa. Motyw zmartwychwstania pojawia się również na obrazie zawieszonym na czolowej ścianie długiego korytarza, przy wyjściu z kaplicy głównej. W wielkiej kaplicy Najświętszego Sakramentu zamieszczony jest obraz „Ostania wieczera”. Po raz trzeci wątek zmartwychwstania pojawia się na obrazie w kaplicy Zmarłych. W jadalni hospicjum znajdują się cztery obrazy, wszystkie o tematyce religijnej: „Zesłanie Ducha Świętego”, dwie kompozycje „Siedmiu Archaniołów” oraz „Piotr próbujący przejść po wodzie”, zaś w sali telewizyjnej zamieszczony jest obraz „Cud w Kanie Galilejskiej”. Wśród wielu obrazów znajdujących się na korytarzach hospicjum, prezentujących martwą naturę oraz pejzaże, zamieszczone są płótna zatytułowane: „Jezus ukazuje się Apostołom nad brzegiem jeziora”, „Resurrection”, „Gołębica Ducha Świętego” oraz zamieszczony nad drzwiami wejściowymi obraz „Święty Krzysztof przenoszący Chrystusa”. W centrum naukowym hospicjum znajduje się kompozycja zatytułowana „Ukrzyżowanie z zapowiedzią zmartwychwstania”. Prof. Sienkiewicz, powołując się na samą C. Saunders, powiedział, iż dzieła Mariana Bohusza-Szyszki stanowią swoiste credo hospicjum. Jego podstawy moralne są bowiem głęboko religijne, przy czym sam pacjent może być osobą niewierzącą. Choć obrazy artysty nie są łagodne w swym wyrazie, lecz raczej energiczne, niespokojne, czasem nawet brutalne, wyrażając w ten sposób siłę cierpienia, a także bunt i lęk przed chorobą, to jednak ostatecznie przypominają i uświadamiają chorym, iż „ostatnim słowem jest zmartwychwstanie”.

Kolejny referat zatytułowany „Ulga w cierpieniu – cel opieki hospicyjno-paliatywnej” wygłosił prof. dr. hab. Jacek Łuczak z Akademii Medycznej w Poznaniu, przewodniczący Stowarzyszenia Rozwijania Opieki Paliatywnej w Europie Środkowo-Wschodniej. Na wstępie Profesor przywołał nową, bo obowiązującą od 2002 r. definicję opieki paliatywno-hospicyjnej WHO, określając ją jako

wszechstronne, sprawowane przez interdyscyplinarny zespół działania, służące zaspokajaniu potrzeb cielesnych, psychosocjalnych i duchowych, zapobieganiu i niesieniu ulgi w cierpieniu chorym na postępujące, nie poddające się leczeniu przy czynowemu choroby o niepomyślnym rokowaniu oraz wspomaganie ich rodzin; celem jest poprawa jakości życia. Jacek Łuczak podkreślił stale aktualne, priorytetowe znaczenie opieki domowej, która umożliwiała choremu przebywanie do końca wśród swoich bliskich. Zaakcentował, iż rozwijana w Polsce od ponad ćwierćwiecza opieka paliatywno-hospicyjna czerpie z wielowiekowych doświadczeń solidarności z cierpiącymi chorymi, posługi samarytańskiej, gościnności serca i przetrwałych, szczególnie wśród mieszkańców miasteczek i wsi, religijnych tradycji wspólnot rodzinnych opiekowania się chorym umierającym w domu. Dynamiczny rozwój tej opieki oraz nieporównywalny z innymi krajami stały rozwój wolontariatu stanowią istotny wkład Polski do Unii Europejskiej.

Ostatnim referatem konferencji było wystąpienie ks. dr. Antoniego Bartoszka z Uniwersytetu Śląskiego, zatytułowane „Opieka hospicyjno-paliatywna posługą samarytańską w kontekście współczesnych przemian w opiece nad terminalnie chorymi”. We wstępie Prelegent zauważył, iż opieka nad terminalnie chorymi w Polsce, pierwotnie będąc w dużej mierze spontanicznym ruchem społecznym, obecnie ulega licznym przekształceniom, związanym z tworzeniem różnego rodzaju procedur administracyjnych, z podpisywaniem umów z NFZ, z realizacją standardów. Ks. Bartoszek dostrzegł, iż nowe odczytanie przypowieści o miłosiernym Samarytaninie z Ewangelii według św. Łukasza pozwala na uzyskanie cennego światła, które umożliwi osobom pracującym w opiece paliatywnej znalezienie właściwych postaw moralnych, pozwalających pozostać wiernym podstawowym założeniom filozofii hospicyjnej, przy równoczesnym otwarciu się na nową rzeczywistość i nowe wyzwania. Prelegent przedstawił „paradygmat Samarytanina”, czyli pewien model, wzorzec odniesienia do człowieka terminalnie chorego. W ramach „paradygmatu Samarytanina” wyodrębnił dziesięć elementów postawy moralnej, która powinna być przyjmowana w ramach opieki paliatywno-hospicyjnej: 1) zatrzymanie się przy cierpiącym rozumiane nie jako ciekawość, ale gotowość do pomocy, 2) integralna empatia, zawierająca element poznawczy i emocjonalny, 3) pierwszeństwo relacji międzyludzkich nad instytucją, 4) realizacja profesjonalnego leczenia paliatywnego, 5) właściwe dysponowanie czasem i 6) finansami w służbie choremu, 7) umiejętne kształtowanie zależności między pracą etatową a wolontariatem, 8) szacunek wobec przekonań religijnych oraz światopoglądowych chorego, 9) kształtowanie zasady współodpowiedzialności w ramach wewnątrzhospicyjnej współpracy, 10) rozumienie opieki hospicyjnej jako posługi religijnej.

Całość naukowego spotkania podsumował ks. prof. dr hab. Jarosław Koral, dziękując organizatorom, prelegentom oraz wszystkim uczestnikom za wkład w konferencję. Konferencję zakończył koncert zatytułowany „Kochajmy życie”. W ramach koncertu wystąpili: Edyta Ciechomska (sopran), Ewelina Hańska (sopran), Bogusław Morka (tenor), Ryszard Morka (bas), prezentując słynne arie operetkowe. Dwa poczęstunki, w przerwie między sesjami oraz po zakończeniu konferencji, stały się okazją do towarzyskich spotkań oraz nieformalnej wymiany myśli.

Konferencja „Życiem otulana śmierć”, będąc jednym z wielu spotkań naukowych, dotyczących opieki paliatywnej organizowanych w Polsce, miała pewne rysy charakterystyczne. W jej ramach, przede wszystkim dzięki wystąpieniom prof. Falkowskiego oraz prof. Sienkiewicza, przywołującym postać C. Saunders, nastąpiło bardzo wyraźne odwołanie się do pierwotnych korzeni ruchu hospicyj-

nego. Spojrzenie ku początkom nie oznacza jakiejś stagnacji, lecz jest wyrazem troski o zachowanie podstawowych elementów filozofii hospicyjnej, którymi jest idea otwarcia się na człowieka odchodzącego oraz szczególnie wrażliwość na duchowy wymiar jego człowieczeństwa. Wystąpienia prof. de Walden-Gałuszko oraz prof. Jacka Łuczaka ukazały, iż opieka paliatywna nie zatrzymuje się w miejscu, ale stale się rozwija, aby pokonując różne trudności, jeszcze pełniej służyć choremu i jego rodzinie. Ważnym momentem tych wystąpień było ukazania znaczącego wkładu Kościoła w rozwój opieki paliatywnej. Wspólnota Kościoła oraz świeckie społeczności mogą bowiem spotykać się i współpracować w imię troski o chorego, zachowując swoją autonomię oraz tożsamość. Moralny wymiar opieki paliatywno-hospicyjnej został przedstawiony przez księży prelegentów. O ile wystąpienie ks. prof. Skorowskiego miało charakter ogólny, a zarazem podstawowy, gdyż wskazało na godność i wartość ludzkiego życia oraz na niebezpieczeństwo eutanazji, o tyle referat ks. Bartoszka wskazał na konkretne postawy moralne, które powinny być przyjmowane przez osoby posługujące w hospicjum i opiece paliatywnej. W konferencji były obecne liczne odniesienia chrystologiczne. Stało się tak przede wszystkim dzięki wystąpieniu Jana Wiktora Sienkiewicza, ks. Antoniego Bartoszka oraz ks. Henryka Skorowskiego.

Refleksja naukowa prowadzona w ramach konferencji dotyczyła zarówno płaszczyzny naturalnej, jak i nadprzyrodzonej. Spotkanie myśli personalistycznej z teologiczną jest cechą charakterystyczną wielu konferencji poświęconych opiece paliatywnej. Bardzo często refleksja nad człowiekiem, jego cierpieniem, umieraniem i śmiercią prowadzi do refleksji nad tajemnicą Boga, umożliwiając odkrycie osoby Jezusa Chrystusa, w którym najpełniej objawia się istota człowieczeństwa.